

Harbiyeli Bir Osmanlı Ermenisi, Mülazım-ı Sani Sürmenyan'ın Savaş Ve Tehcir Anıları

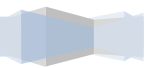
Kalusd Sürmenyan Haz. Yaşar Tolga CORA

İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015, 128 sayfa, ISBN: 978-975-333-324-5

Nazlıcan Kübra FIRAT*

Mezkûr kitap, Kalusd Sürmenyan'ın anılarından yola çıkılarak hazırlanmış bir çalışmadır. Çalışma, Meşrutiyet'in ilanı ile Birinci Dünya Savaşı yılları arasına ışık tutmaktadır. Ancak yoğunlaştığı dönem itibariyle 1915 Ermeni Tehciri, görece daha detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Anılardan yola çıkılarak hazırlanmış olan bu eseri bir kaynak olarak kullanmak da son derece titiz bir dikkati gerektirmektedir. Sosyal tarih yazımının ivme kazanması ile birlikte alttan gelen tarihe rağbet duyulmuş ve ardından bu tür belgeler de kaynak niteliğinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Ancak anı,biyografi,seyahatname gibi eserleri incelerken süreklilikleri ve kopuklukları da gözden kaçırmamamız gerekmektedir. Anılar, yaşanılan dönemden daha sonra kaleme alınan yazılar olduğu için, kişi anılarını o dönemde bulunduğu ruh hali yazabilmektedir. Yani geçmişteki bir olayı farklı hatırlayıp değerlendirebilmektedir. Bazen olayı yaşadığımız an hissetmediğimiz acılar, seneler sonra bizlere daha kötü görünebilir. İşte bu da anı tarzı kaynakları değerlendirirken aklımızda bulundurmamız gereken bir husustur. Kalusd Sürmenyan,

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Tarih Bölümü, nazlicankubra.firat@stu.fsm.edu.tr

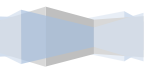

Osmanlı Harbiyesi mezunu Ermeni bir subaydır. Balkan Savaşları da dâhil olmak üzere Birinci Dünya Savaşında da ordu da yer almıştır. Ancak 1915 yılında ailesinin tehcir edilmesi, onun anılarına çok farklı bir şekilde yansımıştır. Resmi kaynaklarda tehcir ile ilgili kaleme alınanların aksine bu kitapta sıkça büyük trajedilerden söz edilmiştir.

Kitabın önsözünde Cora, öncelikte anılarından faydalandığı Sürmenyan'ı tanıtmıştır. Bir Ermeninin anılarından yola çıkarak eser hazırlamak istemesini, bu konuda ortaya çıkan tartışmalara farklı bir açıdan yaklaşabilmeyi arzu etmesi olarak açıklamıştır. Bu bölümde gayrimüslimlerin Osmanlı ordusunda ne zamandan beri görev yaptığını da açıklık getirilmiştir. Birinci Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte artık gayrimüslimler orduda görev almaya başlamıştır. Sayıları azımsanamayacak kadar fazla olan birçok gayrimüslim bu kurumlara girmek istemiştir. Bunun sebebi ise, toplumda statü kazanma arzusu olarak ifade edilmiştir. Çünkü askerlik Osmanlı toplumunda önemli bir rütbeyi temsil ediyordu. Bu bağlamda birçok gayrimüslim askeri okullara girmiştir. Hatta bu kişiler 31 Mart Vakası'nı bastıran orduda da yer almıştır. Harbiye'den mezun olan Kalusd, teğmen rütbesi ile Osmanlı ordusunda göreve başlamıştır. Anılardan hareketle kritiklerine devam eden Tolga Cora, Osmanlı ordusunda yer alan gayrimüslim tebaanın tarih yazımında göz ardı edildiğini şu sözleriyle vurgulamak istemiştir; *"Türk ve Müslüman olmayan unsurların imparatorluk ordusunda hizmet etmelerini, hatta vatanları uğruna hayatlarını kaybetmelerini-onları yok sayan resmi tarihe karşı çıkararak- aktarırken, bu kişilerin her birinin farklı bireyler olduğunu, farklı hikâyeleri olduğunu yeterince vurgulamadıkları görülmektedir."* Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Kalusd Sürmenyan'ın Birinci Dünya savaşı esnasında hangi cephelerde savaştığı aktarılırken bu esnada ailesinin tehcirini nasıl kaleme aldığı anlatılmıştır. Bu değerlendirmeye göre, Sürmenyan orduda subay olduğu için tehcir sırasında ailesini kurtarabildiğini ifade etmiştir. Diğer ailelerin tehcir sırasında çok daha zor koşullara maruz kaldığını belirtmiştir. Buradan hareketle, Ermeni olsa dahi, Osmanlı ordusunda yer almanın kısmen ayrıcalıklı bir vazife olduğunu söyleyebiliriz.

Kalusd Sürmenyan'ın kaleme aldığı anıları *Huşamadyan* olarak değerlendirilmiştir. Huşamadyan, bir yöreye ait olan anı kitabıdır ve bu yalnızca Ermenilere özgü değildir. Bu eserler literatürde edebi eser olarak da nitelendirilmektedirler. Bu bağlamda kritik edilen Sürmenyan'ın anıları, dönem ile ilgili ulaşabileceğimiz bilgilerin çok farklı bir boyutunu yansıtmaktadır. Bu kaynaklar belki de Anadolu tarihi ile ilgili edinebileceğimiz bilgileri daha fazla zenginleştirebilmektedir. Ancak giriş bölümünde de aktardığım gibi, bu kaynaklar değerlendirilirken tarihçilerin son derece titiz olması gerekmektedir.

Tüm bu açıklamalardan sonra Kalusd Sürmenyan'ın anılarının birebir çevirisi kitapta okura sunulmaya başlanmıştır. Sürmenyan sözlerine şöyle başlamıştır; Osmanlı ordusuna neden girdim ve Osmanlı ordusu nasıl bir haldeydi... Meşrutiyetten önce Osmanlı ordusunun halini çok kötü bir şekilde tasvir etmiştir ancak modernleşme ile birlikte orduda yapılan yeniden düzenlemelerin, olumlu anlamda birçok değişikliğe zemin hazırladığını vurgulamıştır. Osmanlı ordusuna Ermenilerin de alındığını öğrenen Sürmenyan, ordudaki Ermeni askerlerin haklarını koruma düşüncesi ile bu yola çıkmıştır. Ve

Askeri Rüştiye'ye başvurmuştur. Umumi Harbin başlaması ile beraber harbe nasıl çağrıldığını ve gittiğini son derece trajik bir şekilde anılarına yansıtmıştır. Sürmenyan, Sarıkamış Muharebesi'ne çok farklı bir açıdan yaklaşmıştır. Ona göre, bozgunun asıl nedenlerinin başka olmasına rağmen fatura gayrimüslimlere çıkarılmıştır. Hatta Sürmenyan Enver Paşa ile ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir; *“Enver, bir Ermeni astsubayın fedakârlığı sayesinde, ölümden kıl payı kurtuldu ve hayallerini arkada bırakıp soluğu İstanbul'da aldı.”* Elbette ki bu ifadeler son derece çarpıcıdır ancak kesinliğinden yüzde yüz emin olunarak değerlendirilebilecek nitelikte değildir. Harp vergisine değinen Sürmenyan, özellikle bu vergilerin çoğunlukla Ermenilerin mallarına el konularak toplandığını ifade etmiştir. Bu da bulunduğu dönem Osmanlısına nasıl baktığını göstermiştir. Sarıkamış Harekâtı'nın başarısızlığını Enver Paşa'nın Ermenilere mal ettiğini vurgulayan Sürmenyan, bunu hükümet tarafından bir meşruiyet arayışı olarak değerlendirmiştir. Bu sırada ise Ermenilere uygulanan vahşeti anılarına yansıtmıştır. Zengin Ermenilerin tehcirinden sonra kalan mallara adil olmayan bir şekilde el konulması da altı çizilen hususların arasına girmiştir. Ailesi ile birlikte birçok vahşete tanıklık ettiğini söyleyen Sürmenyan, memleketleri olan Erzincan'a dönmelerini de şöyle ifade etmiştir; *“Geri döndüğümüzde, bizimkiler onun eski Erzincan olduğunu zannediyorlardı; yapılan tahribatı gözleriyle görene dek, tahayyüllerinde acı gerçeği kabul edemiyorlardı.”* Tehcir sonrası bu manzara kitabın bu kısmında çok detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Köyün son derece harap bir halde olduğunu vurgulayan Sürmenyan, kiliselerin ambara çevrilmiş olmasına büyük bir acı ile tanıklık etmiştir. Hayatta kalan Ermenilerin, hükümet tarafından dikkat çekmemek adına Türkler gibi giyindiğini aktarmıştır. Elbette ki bu ifadeyi değerlendirirken o dönemde Anadolu halkının giyim kuşamı ile ilgili bir bilgiye de sahip olmamız gerekmektedir. Ancak Sürmenyan hala orduda yer almaya devam etmiştir. Bu elbette ki bir takım yasaklarla olmuştur. Örneğin Ermenilerin Sivas'tan öteye geçme yetkileri bulunmamakta idi.

Anılarının son bölümünde ise Sürmenyan, Ermenistan'daki hayatından bahsetmektedir. Mutluluğunu şu cümleler ile ifade etmiştir; *“İki yıl önce neredeydik, şimdi neredeyiz. Ermeni bir ordu, Ermeni bakanlar, her yanın Ermeni İnsan mutluluktan çıldırıyordu. İki yıl önce Türk cehennemindeydik, bugün vatanımızdayız.”* Bu ifadelerden de Kalusd Sürmenyan'ın anılarının bina edildiği zihniyeti anlayabilmemiz mümkündür.

Sonuç olarak değerlendirecek olursak, Kalusd Sürmenyan'ın anılarından yararlanılarak hazırlanmış olan bu eser, anı tarzı belgeleri nasıl kritik edeceğimize dair bizlere önemli ipuçları sunmuştur. Belki de yaşadığı dönemde anlattığı kadar sıkıntı çekmemiş olan Sürmenyan, geçen süre zarfında değişen konjonktür ile hafızasını da “tazeleyerek” anılarında bambaşka ifadelere yer verebilmiştir. Ancak tüm bu önemli ayrıntılar ışığında şunu eklemeliyiz ki, sadece arşiv kaynaklarından yararlanılarak hazırlanacak olan bir çalışma, bu tip kaynaklardan faydalanarak ortaya çıkarılacak olan bir çalışmadan daha az tat verecektir. Tarih alanında yapılacak olan çalışmalarda belki de bu hususa dikkat etmemiz gerekmektedir.